

לקראת שבת

עיונים וביאורים בפרשת השבוע

שנה ח / גליון שב
ערש"ק פרשת נשא ה'תשע"א

מדוע נרמזה התורה גם בכף וגם באילים

מעלת לימוד התורה מתוך ביטול

גדר מצות תשובה לדעת הרמב"ם

ההכנה הנצרכת בשלשת ימי ההגבלה

פתח דבר

בעזרה"ת.

לקראת שבת קודש פרשת נשא, הננו מתכבדים להגיש לקהל שוחרי התורה ולומדי', את הקונטרס 'לקראת שבת' (גליון שכ), והוא אוצר בלום בעניני הפרשה מתוך רבבות עניני חידוש וביאור שבתורת נשיא ישראל ומנהיגו, כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע.

וזאת למודעי, שבדרך כלל לא הובאו הביאורים בשלימותם כפי שנאמרו, ואף עובדו מחדש ונערכו ע"י חבר מערכת, ופשוט שלפעמים מעומק המושג וקוצר דעת העורכים יתכן שימצאו טעויות וכיו"ב, והם על אחריות המערכת בלבד, ושגיאות מי יבין.

ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים (כפי שנסמנו על-אתר או בתוכן העניינים), שם נתבארו הדברים באריכות, במתיקות ובתוספת מראי מקומות.

* * *

ויה"ר שנזכה לקיום היעוד "כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים", ונזכה לשמוע תורה חדשה, "תורה חדשה מאיתי תצא", במהרה בימינו ותיכף ומיד ממש.

בברכת שבתא טבא,
מכון אור החסידות

מאתיים וחמישים שנה
להסתלקות מורנו הבעש"ט זיע"א

קובץ זה יוצא לאור לזכות האחים
הרה"ח הרה"ת ישראל אפרים מנשה שי'
והרה"ח הרה"ת יוסף משה שי'
וכל בני משפחתם שיחיו
זאיאנץ
ס. פאולו ברזיל

להצלחה רבה ומופלגה בגשמיות וברוחניות

צוות העריכה וההגהה:
[עי"פ סדר הא"ב]

הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי, הרב יוסף גליצנשטיין,
הרב צבי הירש זלמנוב, הרב שלום חריטונוב, הרב אברהם מן, הרב מנחם מענדל רייצס

יוצא לאור על ידי

מכון אור החסידות

ארץ הקודש
ת.ד. 2033
כפר חב"ד 60840
טלפון: 03-738-3734
הפצה: 03-960-4832
United States
1469 President st.
Brooklyn, NY 11213
oh@chasidus.net
718-534-8673

נדפס באדיבות

The Print House
538 Johnson Ave. Brooklyn, NY 11237
718-628-6700

תוכן העניינים

ז . . . . . מקרא אני דורש . . . . .

כף אחת עשרה זהב:

כנגד התורה שניתנה מידו של הקב"ה

יבאר הטעם לזה שפירש רש"י שהן הכף והן האילים שהקריבו הנשיאים מרמזים על התורה, כי בכף מרומז התורה כפי שנתנה מיד הקב"ה, ובאילים הרמז להתורה כפי שנתקבלה אצל בני ישראל

(ע"פ לקוטי שיחות ח"ח עמ' 83 ואילך)

יא . . . . . פנינים . . . . .

עיונים וביאורים קצרים

יב . . . . . יינה של תורה . . . . .

הרוממות הרוחנית האמיתית - על ידי הביטול

שני מעלות בלימוד התורה / האיחוד עם הקב"ה שע"י התורה / הביטול שע"י מכוון האדם לאמיתתה של תורה / הלימוד שמביא לידי מעשה מראה על גדלות הלימוד / ממזר ת"ח קודם לכהן גדול ע"ה

(על פי לקוטי שיחות חל"ג עמ' 42 ואילך)

יג . . . . . פנינים . . . . .

דרוש ואגדה

יד . . . . . חידושי סוגיות . . . . .

גדר מצות תשובה לשיטת הרמב"ם

יוכיח דלא כשיטת המנ"ח שרצה לומר דלהרמב"ם אין תשובה מצוה חיובית / יבאר אמאי אין לומר דלא נמנית במנין המצוות מגדר מצוות כוללות / יסיק ע"פ ביאור המבי"ט לענין המתודה ואינו שב - דבאמת הוי בכלל חיוב וידוי שמנה הרמב"ם במנין המצוות

(ע"פ לקוטי שיחות חל"ח עמ' 18 ואילך)

יג . . . . . תורת חיים . . . . .

מכתב קודש אודות גודל הנחיצות וההכרח להכין עצמו כראוי לפני חג השבועת לקבלת התורה מחדש, וכמו"כ בכל יום ויום

כז . . . . . דרכי החסידות . . . . .

אמרי קודש מכ"ק אדמו"ר מוהריי"ץ מליובאוויטש זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע אודות העבודה המיוחדת וההכנה לקבלת התורה שבשלת ימי הגבלה

מקרא אני דורש

כף אחת עשרה זהב: כנגד התורה שניתנה מידו של הקב"ה

יבאר הטעם לזה שפירש רש"י שהן הכף והן האילים שהקריבו הנשיאים מרמזים על התורה, כי בכף מרומז התורה כפי שנתנה מיד הקב"ה, ובאילים הרמז להתורה כפי שנתקבלה אצל בני ישראל

א. רש"י בפרשתנו מפרט את הרמז שבכל אחד מהפרטים שבקרבנות הנשיאים; ובענין "כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת" (ו, כ) – הוא מפרש שקאי על התורה:

"כף אחת – כנגד התורה שניתנה מידו של הקב"ה. עשרה זהב – כנגד עשרת הדברות. מלאה קטרת – גימטריא של קטרת תרי"ג מצוות, ובלבד שתחליף קו"ף בדל"ת על ידי א"ת ב"ש ג"ר ד"ק". ובסוף הענין הוא מפרש את הרמז שבהפרטים ד"זבח השלמים" שהקריבו הנשיאים, "אילים חמשה עתודים חמשה כבשים בני שנה חמשה" (ו, כג), וז"ל:

"אילים עתדים כבשים – שלשה מינים, כנגד כהנים ולוים וישראלים וכנגד תורה נביאים וכתובים. שלש חמשיות כנגד חמשה חומשין, וחמש הדברות הכתובין על לוח אחד, וחמש הכתובין על השני".

ולכאורה צ"ע: לאחר שיש לנו כבר "כף אחת" שהיא "כנגד התורה (שניתנה מידו של הקב"ה)" – למה צריך עוד את ה"אילים (עתודים כבשים)" שהם "כנגד תורה (נביאים וכתובים)"?

ועד"ז קשה לענין עשרת הדברות: לאחר שיש לנו כבר "עשרה זהב" שהם "כנגד עשרת הדברות" – למה צריך עוד את ה"שלוש חמישיות" שהם "כנגד (חמשה חומשין ו)חמש הדברות הכתובין על לוח אחד וחמש הכתובין על השני [היינו עשרת הדברות]"?

ב. וי"ל בזה, ובהקדים הקושיא שבדברי רש"י מיניה וביה:

רש"י מפרש ש"אילים עתודים כבשים" הם "שלושה מינים, כנגד כהנים ולוים וישראלים, וכנגד תורה נביאים וכתובים";

ותמוה: כאשר מצרפים את "כהנים ולוים וישראלים" עם "תורה נביאים וכתובים" ביחד – הרי יש בידינו ששה ענינים (ולא רק שלשה)!

ג. והענין בזה:

בענין התורה (ומצוותיה) יש שני מצבים: יש את התורה כי היא "שעשועיו של הקב"ה" (לשון רש"י – תשא לב, זט), וגם כפי שהוא בא ונותנה – הרי בעת הנתונה היא עדיין ב"ידו של הקב"ה"; ויש את התורה כפי שהיא מתקבלת אצל בני ישראל ומתאחדת עמהם – כאשר יהודים מקבלים את התורה ומקיימים את מצוותיה בפועל, בעולם הזה.

ואחד ההבדלים בין שני מצבים אלו – הוא בענין האחדות וההתחלקות:

על הפסוק שבהתחלת עשרת הדברות, "וידבר אלקים את כל הדברים האלה לאמר" (יתרו כ, א), מפרש רש"י – "את כל הדברים האלה. מלמד שאמר הקב"ה עשרת הדברות בדבור אחד, מה שאי אפשר לאדם לומר כן . . . לאמר. מלמד שהיו עונין על הן הן ועל לאו לאו".

ונמצאנו למדים (אפילו לפי "פשוטו של מקרא"), שמצד אמירת הקב"ה – הרי כל עשרת הדברות הן דבר "אחד", בלי הבדל בין דבור לדבור ובין מצוה למצוה, כי הכל רצונו יתברך באותה מדה;

אך מצד קבלת בני ישראל – יש התחלקות בין המצוות, כי כל מצוה דורשת מיהודי אופן עבודה שונה (וכן השכר והעונש אינו שווה בכלן), שלכן לא השיבו ישראל לכל המצוות באופן שווה, אלא חילקו בין המצוות: על מצוות חיוביות השיבו "הן" ואילו על הלאוין השיבו "לאו" [וראה בארוכה בהדרן על מסכת פסחים – משיחות ניסן תשל"ב].

ומעתה יובן למה נכפלו הרמזים שבענין התורה – כנגד שני מצבים אלו, כדלקמן.

ד. הרמז להמצב הא' (התורה כפי שהיא "שעשועיו של הקב"ה") הוא ב"כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת":

התורה כפי ש"ניתנה מידו" ("כף") של הקב"ה, והיינו: שני לוחות הברית שנתן הקב"ה למשה, הרי היא ענין אחד – "כף אחת".

לְקִרְאַת שַׁבָּת

ט

והחידוש בזה, שאף שיש בהלוחות "עשרה זהב כנגד עשרת הדברות" – מכל מקום, הרי מצד אמירתו של הקב"ה נאמרו כל עשרת הדברות "בדבור אחד" (כנ"ל), ונחשבים כדבר אחד;

ויתירה מזו: תורה זו (שני הלוחות) "מלאה קטרת", שעולה בגימטריא "תרי"ג" (ובלבד שתחליף קו"ף בדל"ת על ידי א"ת ב"ש ג"ר ד"ק") – כי "כל תרי"ג המצוות בכלל עשרת הדברות הן" (רש"י משפטים כד, יב). וזהו החידוש, שאף שיש התחלקות לעשרת הדברות ולתרי"ג מצוות, מכל מקום הכל נחשב ל"כף אחת" (ולהעיר מ"רשימות" חוברת טו).

[ולהעיר, שבמדרש (במדבר רבה פי"ג, יט) מצינו פירוש נוסף בענין זה ד"קטרת בגימטריא תרי"ג" – שהוא כנגד תרי"ג אותיות שבעשרת הדברות, "מן 'אנכי' עד 'אשר לרעך'".

ויש לומר שרש"י לא פירש כן, כי לדרך זו אין זה דומה להמציאות כפשוטה של "מלאה קטרת", שהרי האותיות שבעשרת הדברות הן הן העשרת הדברות עצמן; ולכן מפרש רש"י שהוא כנגד תרי"ג מצוות, שהן רק "תלויות" בעשרת הדברות (כלשון רש"י משפטים שם: "ורבינו סעדיה פירש באזהרות שיש, לכל דבור ודבור מצוות התלויות בו") – כמו הקטרת שנמצאת בתוך ה"כף אחת עשרה זהב" אך אינה הכף עצמה.

ומעתה מובן גם הטעם שרש"י העתיק ב'דיבור המתחיל' גם תיבת "מלאה" – ולא רק תיבת "קטרת" שאותה מפרש – כי היסוד לפירושו הוא בזה שה"כף אחת עשרה זהב" היא (רק) "מלאה" קטרת (ולא שהיא עצמה ה"קטרת").

ה. אך "אילים חמשה עתודים חמשה כבשים בני שנה חמשה" – רומז להמצב הב' (התורה כפי שנתקבלה אצל בני ישראל ומתאחדת עמהם):

זה שרש"י מפרש שיש כאן "שלשה מינים" (אילים, עתודים וכבשים) "כנגד כהנים ולוים וישראלים וכנגד תורה נביאים וכתובים" (דלכאורה קשה: הרי בצירוף שניהם יחד יש ששה ענינים!) –

כוונתו בזה היא לה"כהנים ולוים וישראלים" כפי שהם מתאחדים עם שלושת חלקי התורה, כך שבסך הכל יש כאן רק שלושה ענינים.

[וכעין זה יש לתרץ מה שכתב רש"י בתחילת פירושו על התורה: "בראשית .. בשביל התורה שנקראת ראשית .. ובשביל ישראל שנקראו ראשית" – דלכאורה צריך עיון, הרי בכתוב נאמר "ראשית" לשון יחיד, "ראשית" אחת! כי הכוונה לבני ישראל כמו שהם מתאחדים בתורה (וראה משכיל לדוד שם)].

וכדי להדגיש שכאן המדובר הוא אודות התורה כפי שהיא מתקבלת אצל בני ישראל ומתאחדת עמהם – ולא כמו "כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת" הרומז על התורה כפי שהיא אצל הקב"ה – הביאו הנביאים שלושת מינים אלו במספר של "חמשה" ("אילים חמשה עתודים חמשה כבשים בני

לקראת שבת

י

שנה חמשה", שזה מדגיש את ההתחלקות שבתורה ומצוות:

כפי שהתורה "ניתנה מידו של הקב"ה" – הרי כל התורה היא ענין אחד ("בדבור אחד"), ולכן נרמזת ב"כף אחת";

דוקא מצד זה שהתורה מתקבלת אצל בני ישראל, נפעל ונרגש ההתחלקות שבתורה, שיש כאן "חמשה חומשין" – כי בכל חומש יש תוכן מיוחד בפני עצמו, ענינים אחרים כו'.

וענין ההתחלקות שבתורה מודגש בזה שאין מחשיבים את עשרת הדברות כמציאות אחת של "עשרה (זהב)" ביחד – אלא מחלקים את הדברות לשני לוחות, "חמש הדברות הכתובין על לוח אחד וחמש הכתובין על השני";

וכידוע (ראה גם רבינו בחיי יתרו כ, יב-יג. ועוד), שהחלוקה של עשרת הדברות לשני לוחות (אינה סתם ענין של שטח גשמי, אלא) שייכת להחלוקה התוכנית שבתוך הדברות:

החמש דברות שבלוח הראשון הם בעיקרם וביסודם ענין חיובי – מצוות עשה (כי "לא יהיה לך אלקים אחרים על פני" וכן "לא תשא את שם ה' אלקיך לשוא" הם מסתעפים מהמצוות עשה ד"אנכי ה' אלקיך", כמובן), ואילו החמש דברות שבלוח השני הם כולם מצוות לא תעשה. (ראה מדרש לקח טוב (משפטים כג, כא): "חמשה שיש בהם קום ועשה... וכנגד חמשה לאוין". ובקהלת יעקב (ערך לוחות): "ה' חסדים וה' גבורות"; ונת' בארוכה באור התורה תשא ע' א'תתקעד ובשיחת יום שמח"ת תשל"ג).

[או – באופן אחר (כ"ה באברבנאל פ' יתרו בשם חז"ל): החמש שבלוח הראשון הם בעיקר ענין שבין אדם למקום – כי גם מצוות כיבוד אב ואם שייכת היא ל"בין אדם למקום", וע"פ מחז"ל (קידושין ל, ב) "השוה הכתוב כיבוד אב ואם לכבוד המקום"; ואלו שבלוח השני – בין אדם לחבירו].

כי, מצד האופן שבו מקבלים בני ישראל את התורה ומצוותיה ומקיימים אותה בפועל – מרגישים את החילוק וההבדל שבין מצוה למצוה, בין עשה ללאו וכו'; ודוקא כפי שהתורה נמצאת אצל הקב"ה, שם מורגש כיצד הכל נחשב מציאות אחת – "כף אחת".

פנינים

עיונים וביאורים קצרים

יברכך – שיתברכו נכסיך

יברכך ה' וישמרך
יברכך – שיתברכו נכסיך
(ו, כד ורש"י)

יש לעיין, הדפשוטות ברכת "יברכך" היא ברכה כללית שהקב"ה יברך את האדם בכל עניו, וא"כ מדוע פירש רש"י שהברכה היא "יתברכו נכסיך" שהיא על הנכסים בלבד?

וי"ל בזה, דהנה בפרשת בחוקותי נתפרשו ריבוי ברכות למקיימי תומ"צ, וא"כ קשה מה החידוש בברכת כהנים על הברכות שבפ' בחוקותי (וכן הקשו בפענח רזא ומושב זקנים כאן)?

ולכן פירש רש"י שהברכה כאן היא "יתברכו נכסיך", שהיא ברכה מיוחדת שאינה נכללת בפ' בחוקותי.

דבפ' בחוקותי, עיקר הברכות הוא בענין ריבוי הטוב בכמות שיושפע לבנ"י ע"י קיום התומ"צ, וכשמדובר על התבואה והפירות הברכה היא רק ש"הפירות יהיו משתמרים" (רש"י שם, י"ד"ה ואכלתם).

משא"כ כאן הברכה היא "שיתברכו נכסיך", דפירושו שהנכסים שיש לו להאדם כבר ("נכסיך"), יתברכו ויתרבו יותר מכפי מידתם וטבעם. ע"ד שמצינו ביצחק – "וימצא בשנה ההיא מאה שערים" (תולדות כו, יב), דאע"פ ש"הארץ קשה והשנה קשה", "עשתה על אחת שאמדה מאה" (פרש"י שם).

(ע"פ לקו"ש חל"ג עמ' 50 ואילך)

שירת הלוויים במצלתים וכנורות דווקא

מבן שלושים שנה ומעלה ועד בן חמישים שנה. כל הבא לעבוד עבודה עבודה

הוא השיר במצלתים וכנורות, שהיא עבודה לעבודה אחרת
(ד, מז ורש"י)

יש לעיין, מדוע אין רש"י מביא כלל את השירה בפה, אלא רק את השירה במצלתים וכנורות.

כן יש לדייק מה שהביא רש"י רק "מצלתים וכנורות", והרי במקדש היו הלוויים מנגנים בעוד כו"כ כלים (ראה רמב"ם הל' כלי המקדש פ"ג ה"ד)?

ויש לומר בזה באופן מחודש, דהנה זה שרק לווים הצעירים מחמישים שנה היו ראויים לעבודת המשכן מפרש רש"י (במדבר ד, ג ד"ה נשא) כי "היותר על בן חמישים כוחו מכחיש".

ולכאורה יש להקשות, הרי שירה בפה, או בנבלים וחלילים וכיו"ב, היא עבודה קלה ביותר, ואין צריכים לעבודה זו כוח רב, וא"כ מדוע ראויים לעבודה זו רק אלו שהם פחותים מחמישים שנה, הרי גם המבוגרים יותר יכולים לשיר בפה, או לנשוף בחלילים ונבלים?

ולכן מתרץ רש"י, שבדרך הפשוט אין המדובר כאן על שירה בפה או בנבלים, אלא רק בנגינה "במצלתים וכנורות", שהם עבודות הקשורות עם עשי', ומלאכת יד, ובפרט מצלתים שהם "ב' חתיכות רחבות של מתכת" (רש"י ד"ה עבידתא, ערכין יג, ב), והעבודה בהם מצריכה כח רב. ולכן רק הלוויים הצעירים מ"בן חמישים שנה" ראויים למלאכה זו. וק"ל.

(ע"פ לקו"ש ח"ח עמ' 44 ואילך)

הרוממות הרוחנית האמיתית - על ידי הביטול

שני מעלות בלימוד התורה / האיחוד עם הקב"ה שע"י התורה / הביטול שע"י מכוון האדם לאמיתתה של תורה / הלימוד שמביא לידי מעשה מראה על גדלות הלימוד / ממזר ת"ח קודם לכהן גדול ע"ה

א. בתחילה נצטוו משה "נשא את ראש בני קהת" (בסוף פרשת במדבר), ולאחר מכן בא בתחילת פרשתינו (ד, כב) הציוי "נשא את ראש בני גרשון גם הם לבית אבותם למשפחותם". ואיתא על זה במדרש (מד"ר על הפסוק):

"הדא הוא דכתיב 'יקרה היא מפנינים, וכל חפציק לא ישוו בה' (משלי ג, ט"ו)... חכם קודם למלך... אם היה ממזר תלמיד חכם - קודם לכהן גדול עם הארץ שנאמר יקרה היא מפנינים, אפילו מזה שהוא נכנס לפני ולפנים.

דבר אחר: יקרה היא מפנינים מדבר בקהת וגרשון. אף על פי שגרשון בכור, ומצינו שבכל מקום חלק הכתוב כבוד לבכור. לפי שהיה קהת טוען הארון ששם התורה הקדימו הכתוב לגרשון. שבתחלה אמר נשא את ראש בני קהת ואחר כך אומר נשא את ראש בני גרשון וגו'."

המדרש מביא ב' פירושים לכתוב "יקרה היא מפנינים": א. מעלת תלמיד חכם אף לגבי כהן גדול. ב. מעלת בני קהת, טועני הארון, לגבי בני גרשון. בפשטות, רק הביאור השני, בענין מעלת בני קהת, נוגע לפסוק "נשא את ראש בני גרשון". כי המדרש מבאר את הקדמת קהת לגרשון, ואומר "לפי שהיה קהת טוען הארון... הקדימו הכתוב". אבל האמור בתחילה "חכם קודם למלך... ממזר

לקראת שבת

יג

ת"ח קודם לכה"ג, אינו נוגע לגוף הענין. רק איידי דאיירי במעלת נשיאת הארון דקהת, מדבר גם במעלת הת"ח בכלל.

אלא שעל פי זה, צריך עיון למה לא הקדים אומרו על קהת וגרשון, שהוא הנוגע לביאור הכתובים, ורק לאחר מכן להביא האמור בהקשר לזה בענין ממזר ת"ח וכו'.

ב. ויובן בהקדים שבלימוד התורה שני ענינים הם:

א) עצם הלימוד, והיינו העיון השכלי וההעמקה בתורה, אשר גבהה מאוד מעלתו, כדלקמן. כי הנה המצוות שאדם מקיים, אינם נעשים חלק ממנו. אבל התורה שלומד, הרי זה נעשה חלק ממציאותו. כלומר: אדם שהניח תפילין, עד"מ, לא נראה שינוי פנימי ביד המניח תפילין.

אמנם, התורה שלומד ה"ה חלק משכלו וממהותו. היינו, שנעשה כאן "יחוד נפלא שאין יחוד כמוהו ולא כערכו נמצא כלל בגשמיות" (לשונו הזהב של רבינו הזקן זיע"א בתניא פ"ה, וראה שם ביאור הדברים בארוכה, ואמנם נתבאר במ"א ההבדל שבין לימוד התורה ללימוד שכלי אחר, ואכ"מ) אשר האדם מתחבר לתורה, והתורה נעשית חלק ממהותו. ומאחר ש"אורייתא וקוב"ה כולא חד", נמצא שעל ידי לימוד התורה מתחברת מציאות האדם עם התורה והקב"ה.

ב) והנה, אף כי על ידי הלימוד השכלי נעשית התקשרות נפלאה זו, עדיין יתכן שהאדם כלל לא יחוש בה. ובכדי אשר הלימוד ירגיש כי "דבר ה' היא היא הנגלית בו ומדברת מתוך גרונו" (תורה אור לוישב כו, ב), לא סגי בלימוד לבדו. רק שהאדם מבטל עצמו, היינו שמישים עצמו כשיריים ומרגיש בעצמו את גודל אפסותו בפני הקב"ה, אזי זוכה הוא לכוון בשכלו האנושי לאמיתתה של תורה, דבר ה' זו הלכה (עיי' בעירובין יג, ב שנפסקה הלכה כב"ה כי "נוחין ועלובין היו"). אז אין האדם מציאות לעצמו, וכל כולו כ'צינור' לדבר ה'.

נמצא, שתלמוד תורה מורכב משתי בחינות: ההבנה השכלית וההתבטלות הנפשית.

אודות בחינות אלו אמרו בגמרא (יומא עב, ב, ובאריכות בריש פ"ג מהל' ת"ת לרמב"ם) ש"שלשה זרים - היינו כתרם (רמב"ם שם) - הן: של מזבח ושל ארון ושל שלחן. של מזבח (כהונה) זכה אהרן ונטלו, של שלחן (מלכות) זכה דוד ונטלו, של ארון (תורה) עדיין מונח הוא, כל הרוצה ליקח יבא ויקח", ומסיימי התם ש"כתר תורה גדול משניהם". כלומר, גדלות התורה היא בשני הענינים שבה, הן בהבנה שבה והן בהתבטלות שבה.

וביאור הענין: כי כתר תורה, הרמוז בזר שעל גבי ארון הברית, רומז לרוממות והגדלות הרוחנית שנפעלת באדם על ידי העיסוק בתורה (כדברי רב יוסף בפסחים סח, ב אי לאו האי יומא וכו' ופירש"י שנתגדלתי ונתרוממתי).

רוממות זו יכולה לבוא בב' אופנים, בהתאם לב' ענינים הנ"ל שבתורה:

על ידי הלימוד - נפעלת באדם רוממות. העיון וההבנה, מרוממים את האדם ומעמידים אותו על

לקראת שבת

חלק היפה. בדומה לעיסוק בשאר ענינים מרוממים, גם כאן האדם מתגדל. אלא שהרוממות שעל ידי הלימוד - גבוהה יותר מכל רוממות אחרת, כי הלימוד נעלה משאר הדברים.

אמנם, כשהאדם מתבטל ממציאיותו על ידי הלימוד, הרי הוא מתאחד - כמבואר לעיל - במציאות דמ"ה, ורוממותו היא באין ערוך מכל רוממות רוחנית אחרת. כי כל רוממות אנושית אחרת, ה"ה מוגבלת, ככל מעלות בני האדם. רק הרוממות שבה נעשה האדם צינור לדבר ה', וניכר שאין הוא מציאות לעצמו, ואינו חש כי אם את דבר ה' שבו, אזי מאיר בו האור האלוקי שאינה מוגבלת, אשר אין כל מעלה בעוה"ז שתשווה למעלת הבלי גבול, וה"ז באין ערוך כלל.

ג. ומעתה אתי שפיר סדר המדרש:

בתחילה מבאר ברוממות העליונה שנקנית לאדם על ידי הביטול שבלימודו. אשר היא רוממות נפלאה ואין מה שישווה לה. לכן מזכיר שם לשון הכתוב "וכל חפציך לא ישוו בה" (משליג, טו). על זה אומר שאפילו ממזר תלמיד חכם קודם לכה"ג וכו'.

אמנם, אחר זאת בא הפירוש השני ואומר דאף אם לימוד התורה אינו בתכלית השלימות, ולא נעשה מתוך ביטול כדבעי, מ"מ מעלה נפלאה ורוממות גדולה גם בלימוד כזה. לכן מבאר דגם בני קהת, שאינם לומדי תורה כי אם טועני הארון (והיינו שמציאותם ומציאות התורה - שני דברים הם), יש בהם חשיבות ביחס לבני גרשון. על כן פותח המדרש ברוממות העליונה שבתורה, וממשיך בדרגא הפחותה יותר.

ד. אך בעומק יותר י"ל שגם הביאור הראשון במדרש, שעוסק במעלת הביטול דתורה, קשור עם פרשתינו:

על פי כל האמור, כוונת מאמר זה לומר שהמבחן האמיתי ללימוד באופן העמוק, באופן של התבטלות, הוא במעשה. היינו, כי הלימוד מצד עצמו, הרי יש בו עונג עצום ובוה משים האדם את ראשו ורובו. במצב כזה, קשה לעבור מעולם ההשכלות הנפלא, לעולם של עשיה פשוטה, אשר לא פאר ולא הדר לה.

מכאן, שאם האדם יכול להתנתק מלימודו, מהעונג העצום שבלימודו, כדי לעסוק במעשה, ואף במעשה 'בש', הרי זה אך ורק מצד שחדר בו הביטול הנדרש. כיון שהוא ביטל את עצמו ושוב אין מציאותו ורצונותיו תופסים מקום, הרי הוא מוסר עצמו לרצון ה'. באם רצון ה' הוא בעשיה, הרי הוא מסור ונתון לכך, אף שיכול היה להתענג כעת מדבר נעלה אחר.

וזהו הכוונה במאמרם ז"ל (קידושין ל, ב) "גדול תלמוד שמביא לידי מעשה": כאשר התלמוד מביא לידי מעשה, הרי זה גופא מוכיח ש"התלמוד גדול". הוי אומר, שהלימוד נעשה באופן עמוק ופנימי דביטול.

והנה, עיקר ענינם של בני קהת הוא בתורה, ועיקר ענינם של בני גרשון הוא במצוות (ראה לקוטי

תורה נשא כג, ג). נמצא, דזה ש"בני גרשון" (מצוות) באים לאחר העיסוק ב"בני קהת" (תורה), מורה על לימוד מתוך ביטול, כמבואר לעיל. נמצא שגם מעלת הלימוד מתוך התבטלות, שבה קנין הרוממות האמיתית, רמוז בפרשתינו.

פנינים

דרוש ואגדה

בכל פרט צריך להשתמש לעבודת ה'

ויקריבו נשיאי ישראל גו' שש
עגלות צב גו' עגלה על שני הנשיאים
(ז, ב-ג)

עגלות אלו שנדבו הנשיאים השתמשו בהם לצורך נשיאת הקרשים והמשכן, וכמ"ש (ז, זח) "את שתי העגלות גו' נתן לבני גרשון כפי עבודתם. ואת ארבע העגלות גו' נתן לבני מררי כפי עבודתם".

ולכאורה תמוה הדבר ביותר, דאף שבנוגע למשכן ולבית המקדש יש כלל ש"אין עניות במקום עשירות" (שבת קב, ב), מ"מ נדבו הנשיאים רק ארבע עגלות לצורך נשיאת הקרשים המרובים, שרק בדוחק רק הספיקו לנשיאת הקרשים (עיין שבת צט, א).

ויש לבאר בזה, דאף שבמשכן ה'י הכל צ"ל ברחבות ובעשירות מ"מ ה'י כל דבר במשכן מנוצל לגמרי לתכליתו ובכל פרטיו, מבלי שה'י אפי' פרט אחד מיותר. וכדאי' בספרי (פרשתנו ז, פה) "היו כלי המקדש מכוונים במשקלן כולן כאחד, לא ריבה כו'".

וא"כ, מכיון שארבע עגלות הספיקו לנשיאת הקרשים, הרי באם היו משתמשים בעוד עגלות, לא היו עגלות אלו מנוצלות לגמרי ולכל תכליתן.

ומזה יש ללמוד הוראה נפלאה ברכי עבודת השי"ת, ש"כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא ברא דבר אחד לבטלה" (שבת עז, ב). דאל יאמר האדם: הרי רוב שעות היום הקדשתי לעבודת ה', ומה בכך באם ילכו כמה רגעים לבטלה? אלא עליו לדעת שכל רגע ופרט בחייו צ"ל מנוצל לגמרי לעבודת ה' ולכבודו ית'.

(ע"פ לקו"ש חכ"ח עמ' 40 ואילך)

תשובה כמצוה כללית

והתודו את הטאתם אשר הטאו

צונו להתוודות על העוונות כו' ולאמר אותם עם התשובה כו' והוא אמרו כו' והתוודו (ה, ז, סהמ"צ להרמב"ם מ"ע עג)

כבר הקשו בכ"מ על הרמב"ם (מנ"ח מצוה ססד. ועוד), מדוע מנה רק הוידוי למצוה, ואת התשובה עצמה לא מנה. וביארו באופנים שונים (יעיין בארוכה לקמן מדור "חידושי סוגיות").

ויש לבאר זה בדרך הדרוש:

אמרו חז"ל שרמ"ח מ"ע הם כנגד רמ"ח איבריו של אדם (מכות כג, סע"ב) ושס"ה מצוות ל"ת הם כנגד שס"ה גידים (זח"א קע, ב). ומבואר בספרי חסידות, ייש בכל נשמה "תרי"ג מיני כוחות וחיות" (תניא פרק נא), וכאשר האדם הוא שלם בשמירת כל התרי"ג מצוות, אז הוא "תמים ושלם בכל איברי הנפש כו', משא"כ אם חיסר מצוה א' או פגם בה הרי נעשה מחוסר איבר" (לקוטי תורה נצבים מה, ג).

אך מצוות התשובה בכוחה לתקן את האיברים הפגומים, כי התשובה מגיעה מעומק דליבא ומעצם הנפש, שהוא מקור החיות של התרי"ג מיני כוחות וחיות". ולכן נמשך משם חיות חדש לתקן האיבר הפגום.

ולכן לא נמנית מצוות התשובה שבלב במנין המצוות, כי נמנו רק המצוות שהם כנגד כוחות הנפש, אך מצוות התשובה מגיעה מעומק הנפש שלמעלה מכוחות הנפש, עד שבכוחה לתקן את הפגמים שבכוחות, ורק מצוות הוידוי שהיא בפה ואינה מעומק הנפש יכולה להימנות במנין המצוות.

(ע"פ לקו"ש חל"ח עמ' 18 ואילך)

חידושי סוגיות

גדר מצות תשובה לשיטת הרמב"ם

יוכיח דלא כשיטת המנ"ח שרצה לומר דלהרמב"ם אין תשובה מצוה חיובית / יבאר אמאי אין לומר דלא נמנית במנין המצוות מגדר מצוות כוללות / יסיק ע"פ ביאור המבין"ט לענין המתודה ואינו שב – דבאמת הוי בכלל חיוב וידוי שמנה הרמב"ם במנין המצוות

מנה הרמב"ם במנין המצוות אלא מצות הוידוי, ולא מנאה למצוות התשובה.

והנה, המנחת חינוך (מצוה סוד) האריך לתרץ שיטת הרמב"ם "דתשובה אינה מצוה . . מ"ע זו [דוידוי] הוי כהרבה מצוות מהתרי"ג . . שאינה מצוה לעשות או שלא לעשות רק העשי' על תואר כך וכך נחשב מצוה, כמו גירושין וטוען ונטען . . דדיני המצוה אם יעשה כך יהי' כך הוי מצוה, ה"נ דהתורה אמרה אם יעשה תשובה יהי' על תואר כך להתודות כו' ובכך תשובתו מקובלת . . אבל אינו מבטל שום מצוה אם אינו עושה תשובה . . כי זה אינו מצוה כלל רק כמו גירושין והדומה שהתורה כתבה דיני המצוה אם

א

יביא הקושיא אמאי לא מנאה למצוה, וידחה דברי המנ"ח דפירש שאינה מצוה חיובית – מל' הרמב"ם גופי'

כתב הרמב"ם בסהמ"צ (עשה עג): "שצונו להתודות על העונות והחטאים שחטאנו לפני האל ולאמר אותם עם התשובה", וזהו הוידוי כו' והוא אמרו כו' והתודו את חטאתם אשר חטאו" (פרשתנו ה, ז). וכבר תמהו רבים בזה, אמאי לא

(1) בתרגום קאפח: "בעת שנשוב מהם". והוא ע"ד ל' הרמב"ם בריש הל' תשובה "כשיעשה תשובה" – ראה לקמן בפנים.

ב

יבאר דבאמת התשובה היא מצוה חיובית אלא דהויא מצוה כוללת שאינה נמנית במנין תרי"ג, וידחה דבאמת ע"פ דיני שברמב"ם אין לה גדר מצוה כוללת

ויש לבאר בשיטת הרמב"ם בדרך אחר, דבאמת גם להרמב"ם יש מצוה וחיוב לעשות תשובה כמפורש בלשונו בכותרת להל' תשובה. ואף שהכתוב ד'ושבת' פירשו כבר שלא בלשון ציווי, עדיין יש לומר מקור למצוה זו בתורה, דנימא שנכלל בכתוב (עקב י, טז) "ומלתם את ערלת לבבכם וערפכם לא תקשו עוד", פירוש, דציוה רחמנא למול את הלב ולהסיר את קשיות העורף שישנם כבר, ולא הגדיר הכתוב אם היינו בשכבר גרמו לעבירה בפועל (ענין התשובה) או לא, ומעתה שני האופנים נכללו בציווי זה.

ויעיין באגרת התשובה לאדמו"ר הזקן (פ"א) שכתב בזה הלשון "והנה מצות התשובה מן התורה היא עזיבת החטא בלבד", הרי כתב להדיא דגוף התשובה (שהיא עזיבת החטא) הוי מצות עשה מן התורה (ולא רק הוידוי), ובהמשך הפרק מוכח להדיא דקאי בשיטת הרמב"ם⁵. וע"פ הנ"ל בדיוק ל' הרמב"ם בכותרת ההלכה, מובן מנין שאב רבינו הזקן להכריע דאף להרמב"ם התשובה היא מצות עשה ממש.

ומעתה עלינו לתרץ הטעם שמצוה זו דתשובה אינה נמנית במנין תרי"ג מצות, וכן ליישב לשון הרמב"ם בספר המצוות ששם לא

ירצה שעונו יכופר יעשה תשובה על תואר כך וכך. ר"ל דאינה מצוה חיובית, אלא שהרוצה לעשות תשובה אמרה תורה היאך יעשנה.

ודייק כן גם מלשון הרמב"ם בריש הל' תשובה שכ' "כל מצות שבתורה כו' כשיעשה תשובה וישוב מחטאו חייב להתודות לפני האל ברוך הוא. . וידוי זה מ"ע כו", ד"מבואר בדבריו דאין התשובה מ"ע, דלא כתב מ"ע שיעשה תשובה רק אם בא לעשות, מ"ע שיתודה בפיו".

ואע"ג דאמר קרא (נצבים ל, ב) "ושבת עד ה"א" (ונזכר במנ"ח שם), הא הרמב"ם גופי' כבר הודיענו בהל' תשובה (פ"ז ה"ה) שפירוש הכתוב כאן הוא הבטחה וסיפור דברים ולא ציווי².

אולם באמת אישתמיטתי להמנחת חינוך דבריו המפורשים של הרמב"ם בכותרת להל' תשובה (וכבר נודע³ שאף הכותרות הן מגוף לשון הרמב"ם), וז"ל: "הלכות תשובה, מצות עשה אחת והיא שישבו החוטא מחטאו לפני ה' ויתודה", עכ"ל. הרי הרמב"ם ברור מלולו שהמצוה כוללת שני דברים, שישבו מחטאו ויתודה, ועל כרחך צריך לומר דזה שהרמב"ם הזכיר בגוף ההלכות רק חובת וידוי לא בא לאפוקי מצות תשובה, כי זה ברור שיש מצוה על האדם לשוב מחטאו כמפורש בכותרת (והטעם שהזכיר רק מצות וידוי יבואר בהמשך דברנו).

2 וראה רמב"ן עה"ת (נצבים שם, יא). – ובסמ"ק (מצוה נג) מנה מצות תשובה מכתוב זה ד'ושבת עד ה"א".

3 ראה רמב"ם הוצאת שולזינגער סוף כרך ו' תמונה ז'. ועוד – והרי זהו גם ל' הרמב"ם במנין המצוות על סדר ההלכות בריש ספר היד.

4 ולא "ענין התשובה", "מהות התשובה" וכיו"ב.

5 שכתב בהמשך לדבריו הנ"ל "ולכן לא הזכירו הרמב"ם והסמ"ג שום תענית כלל במצות התשובה. . רק הוידוי כו" (אגה"ת שם).

לקבל על עצמו עול מצוות, ובלשון הרמב"ם (בסהמ"צ שרש ד' שם) בגדר ציווי הכולל – "לא צוה לעשות דבר זולת מה שידענו". ולפיכך לא נמנית מצוות התשובה במנין המצוות.

ולהכי מנה הרמב"ם רק מצוות וידוי במנין המצוות, כי וידוי (דהיינו החיוב לבטא בשפתיו גמירת הלב לעזוב כו") הוא "מעשה מיוחד" שאינו נכלל בשאר מצוות התורה.

אך כד דייקת דוחק לתרץ הכי, כי יעויין ברמב"ם (פ"ב שם) דלאחרי ענין עזיבת החטא ממשיך "וכן יתנחם על שעבר", היינו שבתשובה יש עוד ענין (מלבד עזיבת החטא), שהאדם צריך להתחרט על העבר, ואם כן גם בתשובה עצמה יש "מעשה מיוחד" שלא נכלל בשאר מצוות התורה, והדרא קושיא לדוכתא, אמאי לא כלל הרמב"ם מצוות התשובה במנין תרי"ג.

בדוחק יש לומר שחרטה על העבר היא פרט בקבלה על להבא, דאם אינו מצטער על העבר ואינו מתחרט עליו ה"ז הוכחה שחסר בקבלתו והחלטתו על להבא, ולכן אין החרטה נחשבת "מעשה מיוחד" (כיון שמוכרחת היא להקבלה על להבא). אבל זהו דוחק גדול, כי בדיני התשובה המבוארים בשו"ע (הו"מ סו"ס לד), שעל ידם רשע נעשה כשר לעדות, נזכרת רק קבלה על להבא, ומשמע מזה שאפשר לגמור בלב שלם שמכאן ולהבא יקיים מצוות ה' מבלי להרגיש צער וחרטה על העבר. וראה מש"כ הרמ"א (שם סל"ג) "מיד כשמקבל כו' שלא לעשות עוד סגי ליי". נמצא שהחרטה אינה חלק מן העזיבה. וכן מורה פשטות לשון הרמב"ם "וכן

הזכיר כלל חובת התשובה ומשטחיות לשונו שם משמע שרק הוידוי הוא המצוה.

והנראה בזה, בהקדים דשאני ספר המצוות מספר הי"ד, דבס' הי"ד בא הרמב"ם להורות הלכה למעשה ובוודאי שיש מצוה וחובה על האדם לעשות תשובה, אמנם בס' המצוות מטרת הרמב"ם היא למנות המצוות שנכללו במנין תרי"ג.

וא"כ יש לומר דלהכי לא הזכיר הרמב"ם מצוות תשובה במנין, כי היא מה"ציוויים הכוללים התורה כולה" שאינם במנין תרי"ג מצוות, כמו שביאר הרמב"ם בסהמ"צ שלו שרש רביעי "שאינן ראוי למנות הציוויים הכוללים התורה כולה. . . כאילו יאמר עשה כל מה שצויתך לעשות כו' ואין פנים למנות הציווי הזה מצוה בפני עצמה שהוא לא יצוה לעשות מעשה מיוחד" (כמו שמביא שם דוגמאות מ"קדושים תהיו", "וערפכם לא תקשו עוד", ועוד).

דהנה, עיקר התשובה הוא, כמ"ש הרמב"ם (הל' תשובה פ"ב ה"ב), "ומה היא התשובה הוא שיעזוב החוטא חטאו ויסירו ממחשבתו ויגמור בלבו שלא יעשהו עוד", ובלשון רבינו הזקן באגרת התשובה התם "מצוות התשובה מן התורה היא עזיבת החטא בלבד. . . דהיינו שיגמור בלבו בלב שלם לבל ישוב עוד לכסלה למרוד במלכותו ית' ולא יעבור עוד מצוות המלך ח"ו הן במ"ע הן במל"ת". ונמצא, שאין התשובה אלא ענין של קבלת מצוות (שמקבל עליו לקיים תרי"ג מצוות), וא"כ היא מה"ציוויים הכוללים", כי אין בה חידוש ו"מעשה מיוחד" שאינו נכלל בקיום שאר המצוות, ובלאו הכי חייב כל אדם

(6) ראה רמב"ם הל' תשובה שם בסוף ההלכה, ולקמן בפנים.

בפ"ב מהל' תשובה (ה"א): כל המתוודה בדברים ולא גמר בליבו לעזוב הרי זה דומה לטובל ושרץ בידו שאין הטבילה מועלת עד שישליך השרץ.

וביאור דברי המבי"ט, דבאמת תשובה ויודוי הם שני חלקים של מצוה אחת – כי התשובה היא חלק המחשבה שבמצוה זו, הגמירה בלב לעזוב ("שלא יעשהו עוד" (ל' הרמב"ם שם ה"ב)), והיודוי הוא חלק הדיבור דמצוה זו, בלשון הרמב"ם (פ"ב סה"ב) ש"צריך להתוודות בשפתיו ולומר עניינות אלו שגמר בלבו", היינו לבטא בשפתיו את שנגמר בלבו. ועפ"ז מובן, שמצות ויודוי כוללת החובה לשוב, שהרי בלי התשובה בלב אין תוכן לויודוי, כי מצות ויודוי אינה אמירת תיבות היודוי גרידא, אלא לבטא בשפתיים את הגמירה שבלב.

וזהו עומק כוונת הרמב"ם שהביא דוגמא ל"מתודה בדברים ולא גמר בלבו לעזוב – הרי זה דומה לטובל ושרץ בידו שאין הטבילה מועלת לו עד שישליך השרץ", דלכאורה, מהו הצורך בדוגמא זו, והול"ל סתם שוידוי בלי עזיבת החטא אינו מועיל. ותו, מדוע לא הביא דוגמא פשוטה מטובל וחציצה על גופו וכיו"ב. אלא שדוגמא זו מבארת גדרה של תשובה, דכשם ש"טובל ושרץ בידו" אינו ענין צדדי הגורם שהטבילה לא תועיל, כי אין פסול השרץ מגדר צדדי דחציצה המעכבת⁹, שהרי

9) דנוסף על שדבר החוצץ אינו ענין של טומאה (כמו שרץ), גם לענין הטבילה הוא רק תנאי צדדי, שהרי כשדבר חופה רק את מיעוטו – ואפילו כשחופה את רובו באם אינו מקפיד עליו – עלתה לו טבילה מן התורה (רמב"ם הל' מקואות פ"א ה"ב) – אף דכשטבל כולו חוץ מראש אצבעו הקטנה, הוא בטומאתו מן התורה (שם ה"ב). דמזה מוכח שאף שיש חציצה – ה"ז טובל כולו. ומה שלא עלתה לו טבילה ברובו ומקפיד, הוא תנאי צדדי.

יתנחם על שעבר", שאינו תנאי ופרט בעזיבת החטא, אלא ענין נוסף⁷.

ובעומק יותר נראה להקשות, דגם עזיבת החטא (גמירת וקבלת הלב על להבא) נחשבת כדבר שלא "ידענו" ממצוות אחרות, כי אינה דומה הקבלה שבתשובה לקבלת עול מלכות שמים סתם.

ג

יסיק ע"פ מש"כ המבי"ט לענין גדר ויודוי שהוא חלק מן התשובה גופא, די"ל שמצות תשובה היא חלק מחיוב והתוודו שבפירשתנו שכבר מנאו הרמב"ם במנין תרי"ג

והנה, המבי"ט בקרית ספר על הרמב"ם (ריש הל' תשובה) העתיק לשון הרמב"ם הנ"ל בכותרת להל' תשובה "שישוב החוטא מחטאו לפני ה' ויתודה", ופירש: "התשובה והיודוי מצוה אחד"⁸ היא שאין ויודוי בלי תשובה כי מי שמתודה ואינו גומר בלבו לשוב מחטאתו הוא כטובל ושרץ בידו והיודוי הוא גמר התשובה". וכוונתו במשל הטובל ושרץ בידו להא דכתב הרמב"ם גופי'

7) אלא י"ל שאין כוונת הרמב"ם שזהו ענין נוסף המעכב בחובת התשובה, אלא רק הצריך לכפרת התשובה [כמשנ"ת במ"א (לקו"ש ח"י"ז ע' 197 ואילך), בביאור דברי אדה"ז באגה"ת שם ש"מצות התשובה מן התורה היא עזיבת החטא בלבד", דמזה משמע שבחובת התשובה מה"ת לא נכלל החיוב להתחרט על העבר, והיינו לפי שהצורך בענין החרטת הוא לא בשביל תשובה עצמה, אלא בשביל הכפרה שע"י תשובה. ע"ש באורך]. וע"ד המשך דברי הרמב"ם שם "ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם", שלכאורה בודאי שזה אינו לעיכובא במצות תשובה (ראה שיחת פורים תשמ"ו). ואכ"מ.

8) כ"ה בקרית ספר שלפנינו. ולכאורה צ"ל אחת.

והרי זה על דרך מצות תפלה שהיא נחשבת מצוה שבדיבור, כדמוכח בסוגיא דברכות (כא, רע"א) גבי הרהור כדיבור כו', וכן מוכח בכמה דוכתי¹¹, ובאמת זהו פשטות פירוש הלשון "יתפלל", שקאי על הדיבור שבתפלה, וזה אע"פ שעיקר ענין התפלה הוא (לא הדיבור, אלא) המחשבה וכוונת הלב, כדאמרו בש"ס (תענית בתחלתה. הובא ברמב"ם ריש הל' תפלה) "איזו היא עבודה שהיא בלב . . . זו תפלה"¹², ועד שתפלה בלי כוונה (היינו הכוונה הכללית כגון דע לפני מי אתה עומד וכיו"ב) אינה תפלה (רמב"ם הל' תפלה פ"ד הט"ז)¹³, ובמ"א נת' (לקו"ש חכ"ב ע' 117 ואילך) דיוק לשון הרמב"ם בהל' תפלה (פ"א ה"ב) "חייב מצוה זו כך הוא שיהא אדם מתחנן ומתפלל בכל יום כו'", שגדרה של מצות תפלה הוא – ביטוי של רגש מסויים בדיבור, ובלי הרגש של "תחינה" אין משמעות באמירת תיבות התפלה¹⁴. וטעמא

יכול לאחוזו השרץ מבלי שיחצוץ כלל, כהא דתנן (מקואות פ"ח מ"ה) בטובל ואוחזו דבר בידו, וכן אינו מגדר מחוסר זמן שאין טבילה עולה לו וכיו"ב, שכל אלו תנאים צדדיים שהטבילה זקוקה להם, אלא פסול השרץ הוא להיותו היפך כל ענין הטבילה, דכאשר האדם נאחז בטומאה, אי אפשר שבאותה שעה יהי' אצלו ההיפך שלה (טבילה) – עזיבת הטומאה וטהרה; כך הוא בנוגע ל"המתודה בדברים ולא גמר בלבו לעזוב", שהתשובה והיודוי הם מעשה אחד של טהרה מטומאת החטא ואם מתודה בלי גמירה בלב לעזוב הרי זה תרתי דסתרי.

ועפ"ז יש ליישב בפשטות מנין מקורה של חובת תשובה מן התורה, כי היא נכללת בציווי ד"והתוודו" הנזכר בפרשתנו, כי גדרו של וידוי הוא שהאדם גומר בלב לעזוב ומוציא בשפתיו מה שגמר בלבו, ואם לא גמר בליבו אין וידויו ולא כלום, ומעתה נמצא שבמה שחייבתו תורה להתוודות חייבתו נמי לשוב בלבו¹⁰.

שוב אתי שפיר ג"כ זה שלא הזכיר הרמב"ם בספר המצוות חובת התשובה, כי אין מטרתו כאן לפרט כל הציוויים שעל האדם אלא רק למנות המצוות שנכללו במנין תרי"ג (כנ"ל), ולכן מנה רק וידוי ולא הזכיר החובה לעשות תשובה, כי מעשה המצוה דמצוה זו הוי אמירת וידוי, ואילו התשובה אינה אלא מחשבת וכוונת המצוה, דאע"פ שהיא מחשבה וכוונה מחוייבת (כי כנ"ל בלעדה אין כאן וידוי, וגמירת הלב לעזוב החטא היא עיקר המצוה, והוידוי הוא רק תוצאה מזה וביטוי הדבר בשפתיים), מ"מ סוף סוף אינה מעשה המצוה.

11 וראה רמב"ם הל' תפלה פ"ה ה"ט. שו"ע או"ח סק"א ובמג"א שם סק"ב. שו"ע אדה"ז שם ס"ב וס"ד.

12 וראה גם שהמ"צ מ"ע ה"כס"מ הל' תפלה שם.

13 וראה חידושי הגר"ח על הרמב"ם שם.

14 בחידושי הגר"ח על הרמב"ם, דאם אין לבו פנוי ואינו רואה עצמו עומד לפני ה' ומתפלל אין שזה מעשה תפילה, כברמב"ם שם הט"ו "כל תפלה שאינה בכוונה אינה תפילה", עיי"ש*. אמנם כוונת הלב (שיפנה את לבו כו' ויראה עצמו כו' עומד לפני השכינה) ה"ז בכלל "ה' דברים (ה)מעכביים את התפילה" (רמב"ם רפ"ד שם). ולפי המבואר בפנים ג"ז אינו מספיק שייקרא מעשה תפלה, אלא צריך להיות הרגש ד"מתחנן (ומתפלל)" בשעת התפלה. וראה שו"ע אדה"ז שם ס"ס קא "שתפלה בלא כוונה אינה כלום" (ראה ספר חסידים סתקפ"ח, תשפה. ובמג"א שם סק"ה), והמדובר שם בכוונה "שיבין מה שאומר שלכן מוטב שיתפלל בלשון שמבין". ואולי הלשון "אינה כלום" היינו שאינו יוצא בה יד"ח (ראה שו"ע אדה"ז שם ס"ב ס"ב), או שמה שכתב "בלא כוונת הלב שתפלה בלא כוונה אינה כלום" ה"ז הכוונה הכללית ולא

*ראה גם לקוטי שיחות ח"ט ע' 269. אבל ראה לקוטי שיחות ח"ד ע' 223.

10 וראה גם יד קטנה על הרמב"ם כאן פ"א ס"ב.

אע"פ שבתושבע"פ אם אינו מבין מה שהוא אומר אין זה נחשב לימוד כלל, כמ"ש אדמו"ר הזקן שו"ע או"ח ס"נ ס"ב (ע"פ המג"א שם) ובהל' ת"ת שם הי"ג.

וה"ה בנדו"ד לענין תשובה שבמנין המצוות מונין מעשה הוידי שבה, ומהאי טעמא גם בתחילת הל' תשובה הדגיש הרמב"ם ענין הוידי, כדרכו בכל מקום שבתחילת הענין מביא המצות עשה המפורשת בתורה, שבנדון דידן הוא מצות וידוי (וסמך על דבריו בכותרת שגם עצם עשיית התשובה הוא חלק ממצוה זו).

דמילתא שמ"מ חשיבא למצוה שבדיבור, כי במנין המצוות מונין את ענין הדיבור שבתפלה, ולא את הכוונה שבה. ובמנין המצות שבריש ס' היד (מ"ע ה) נקט הרמב"ם "להתפלל אליו", וכן בריש הל' תפלה כ' "מצות עשה להתפלל בכל יום". משא"כ בכותרת שבריש הל' תפלה (ומנין המצות על סדר ההלכות בריש ס' היד) "לעבוד את ה' בתפלה".

ועד"ז מצינו במצות ת"ת, דקיי"ל בשו"ע או"ח סמ"ז דאינו מברך על הרהור משום דלאו כדיבור דמי, דמעשה המצוה של ת"ת הוא הדיבור (וכמ"ש אדמו"ר הזקן בהל' ת"ת פ"ב הי"ב),

פירוש המלות**. ודוחק. ועצ"ע.

**ולהעיר מאגרות קודש אדמו"ר האמצעי ע' רסו וע' שיא. שער היחוד ה, א. ואכ"מ.

הכנה לקבלת התורה

בודאי ינצלו ימים אלה המיוחדים לתוספת הכנה לקבלת התורה

ב"ה, ימי הגבלה¹ לזמן מתן תורתנו^{2,3}, ה'תשמ"ג, ברוקלין, נ.י.

אל בני ובנות ישראל בכל מקום שהם ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

בימי סגולה אלה⁴, בודאי ינצלו כל אחד ואחת ימים אלה המיוחדים לתוספת הכנה לקבלת התורה, להתכונן ביתר שאת וביתר עז לקראת היום הגדול – "יום אשר עמדת לפני הוי' אלקיך

1) ראה פרש"י יתרו יט, טו. וציווי דהגבלה נאמר יום לפני זה (שבת פז, רע"א). וראה שו"ע אדה"ז או"ח סו"ס תצד. וראה שיחת ליל א' דחגה"ש תש"ח אות י"א ואילך (סה"מ תש"ט ס"ע קעג ואילך). – רגיל הלשון שלשה ימי הגבלה (אף ש"ל שהוא אשיגרא דלשון הכתוב הנ"ל, אף ששם המדובר ע"ד פרישה שנצטוו למחרת ציווי דהגבלה) וי"א ב' ימים ויום הג' הוא יום מ"ת, דפשיטא שלא עלו בהר וכו' – אבל ע"ע לא מצאתי ע"ד ארבעה ימי הגבלה. ואכ"מ.

2) ראה ירושלמי (ר"ה פ"ד ה"ח): בכל הקרבנות כתיב חטא ובעצרת אין כתיב חטא אמר להן הקב"ה מכיון שקיבלתם עליכם עול תורה מעלה אני עליכם כאילו לא חטאתם מימיכם. – עיין שו"ע אדה"ז שם בריש הסימן, והוא מהגמרא (ר"ה ו, ב): עצרת פעמים חמשה פעמים ששה פעמים שבעה. וי"ל אשר זהו ע"פ הכלל דהתורה על הרוב תדבר (מו"ג ח"ג פל"ד). ואכ"מ.

3) בוח"ז (צו, א ואילך) וכתהאריז"ל בכ"מ – בפשיטות שהוא בחה"ש. וכן הוא בכ"מ בדרושי חסידות (וראה לקמן הערה 15). וגם בש"ס "הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם מ"ט יום שנתנה בו תורה" (פסחים סח, ב. הובא בשו"ע אדה"ז שם ס"ח). וראה תו"ש חט"ז במילואים (סל"א).

4) ראה שו"ע אדה"ז שם בסוף הסימן: ונוהגין . . שלא להתענות ושלא לומר תחנון מר"ח כו'.

בחורב⁵ – לקבל תורת עולם שלא תהי' מוחלפת⁶.

וצא ולמד כיצד התכוננו אבותינו לקראת היום הזה, החל מאותו יום בשורה שנתבשר משה רבנו "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה"⁷, כלומר שמתן תורה בהר סיני הי' תכלית הכוונה⁸ של יציאת מצרים, מעבדות לחירות, להיות עבדי השם ולא עבדים לעבדים⁹, כולל גם לא עבדים ל"א-ל זר"¹⁰ (יצה"ר) אשר בקרבך" – שאך זוהי חירות האמיתית והשלימה;

ומובן אשר כל האותות והמופתים שראו במצרים ועל הים, שהיו באופן דגנוף למצרים¹¹ ורפוא לישראל¹², הפליאו וכווננו מוחם ולבם לאביהם שבשמים באהבה ובריאה, כמים הפנים לפנים, כמו שהפליא בנושא זה אדמו"ר הזקן בספרו תניא קדישא¹³, במשל הידוע ממלך גדול ורב המראה אהבתו הגדולה והעצומה להדיוט כו';

ומיד למחרת יציאתם ממצרים ביד רמה¹⁴ – התחילו¹⁵ סופרים הימים והשבועות¹⁶ בגעגועים ובתשוקה וצמאון לאותו יום סגולה, אשר בו ירד הקב"ה על הר סיני לעיניהם ויתן להם חמדה גנוזה¹⁷ שלו, והיו מעלין בקודש מיום ליום בהכנה למאורע זה, וכ"ז ע"פ הוראות (ועידוד וזירוז ועזר) משה רבינו, רועה ישראל, רעיא מהימנא מעודו ועד היום הזה¹⁸;

ובינתים עוד הפליא הקב"ה חסדו והאכילם לחם מן השמים (מן) והוציא להם (והשקם) מים

(5) ואתחנן ד, י.

(6) עיקר הט' מי"ג העיקרים. וראה רמב"ם הל' יסוה"ת רפ"ט. הל' מלכים פ"א סוף ה"ג. פיה"מ סנהדרין הקדמה לפרק חלק יסוד התשיעי. וראה לקו"ש חכ"ג ע' 33 ואילך.

(7) שמות ג, יב.

(8) שמו"ר פכ"ט, ג. וראה מכילתא עה"פ יתרו כ, ב ובפרש"י שם.

(9) קידושין כב, ב. וש"נ. פרש"י עה"פ משפטים כא, ו.

(10) ראה שבת קה, ב. זח"ג קו, ב.

(11) ופשיטא להיצה"ר.

(12) זח"ב לו, א. וראה אוה"ת בא ד"ה ועבר ה' לנגוף את מצרים גו' (כרך ז ע' ב'תרלג ואילך). ד"ה זה בסה"מ תרע"ח (ע' רלט ואילך). תש"ו (ע' סט ואילך). ד"ה ועברתי בארמ"צ גו' תש"ה (ע' קלו ואילך).

(13) פמ"ו (סה, א).

(14) בשלח יד, ח.

(15) ראה מו"נ ח"ג פמ"ג. חינוך מצוה שו. מדרש ("הגדה") הובא בעיטור (סוף הלכות מצה ומרור), ונעתק בשו"ת הרשב"א (ח"ג סרפ"ד). ר"ן סוף פסחים. ועוד. וראה לקו"ש חכ"ב ע' 114.

(16) מנחות סו, א. וראה לקוטי לוי"צ אגרות ע' רח.

(17) שבת פה, ב.

(18) ראה שמו"ר פ"ב ד (עה"פ (שמות ג, א) ומשה הי' רועה): כל מי שכתוב בו הי' מתוקן לכך כו'. וראה סוטה יג, סע"ב: מה להלן עומד ומשמש אף כאן עומד ומשמש. ולהעיר מתו"ח שמות (שפד, רע"ב): משה ידבר . . לשון הוה בתמידות . . וגם ל"על משה ידבר כו'.

לקראת שבת

כה

מסלע (בארה של מרים), והושיבם והקיפם ענני הכבוד¹⁹, והוליכם במדבר – הרחק מכל הבלי העולם הזה וכו' –

ולאחרי כל הכנות אלו ועוד, לא הי' די בזה, וכשהגיעו שלשה ימים קודם מתן תורה, עדיין היו צריכים להוספה בהכנה יתירה – בשלשת ימי הגבלה – לעלות למדריגה הכי עליונה, בכדי לקבל את התורה, תורת השם, בשמחה ובפנימיות.

ומכאן מובן – ובמכל שכן וקל וחומר – איך צריכה להיות ההשתדלות וההכנה לקבלת התורה בדורותנו אלה, שהיא היא התורה שניתנה בהר סיני.

בודאי נתן הקב"ה לכל אחד כל הכוחות בשביל קבלת התורה

אבל מכיון שתורתנו, תורת אמת, אומרת, שהקב"ה אינו מבקש אלא לפי כוחו של האדם²⁰ (ולא למעלה מכוחותיו), בודאי נתן לכל אחד ואחת כל הכוחות וכל הדרוש אשר בבוא ימי ההגבלה וזמן מתן תורתנו – יקיים ויעשה כ"ז (ובשלימות כרצון נותן התורה), ועל האדם רק להוציאם מן הכח אל הפועל.

ואמר הכתוב ה' עוז לעמו יתן²¹ (ואין מקרא יוצא מידי פשוטו²²), וביארו ופרשו חכמינו ז"ל²³ אין עוז אלא תורה – זאת אומרת, שעוד קודם נתינת התורה ניתנו הכח והעוז לקבלה ולקיימה ובשלימות²⁴.

בכל יום היא נתינת התורה מחדש

אמנם שלשת ימי הגבלה וזמן מתן תורתנו באים²⁵ אחת בשנה, אבל מעין הכנה יתירה זר²⁶ ומעין מתן תורה ישנם בכל יום²⁷, וכידוע הביאור בדיוק הלשון שבחותם ברכת התורה, בברכות השחר **בכל יום וכן בעלי' לתורה** – "נותן התורה", בלשון הווה²⁸, שבכל יום היא נתינת התורה מחדש,

---

19 בזכותו של אהרן (תענית ט, א. במדב"ר פ"א, ב) היינו שהלכו ע"י שלשת הרועים משה ואהרן ומרים (זכרי' יא, ח. תענית ובמדב"ר שם. וראה ספר הערכים-חב"ד ערך אהרן מרים ומשה ס"ב וש"נ).

20 במדב"ר פי"ב, ג.

21 תהלים כט, יא.

22 שבת סג, א. וש"נ.

23 ראה זבחים קטז, סע"א ובפרש"י שם ד"ה עוז. ויק"ר פל"א, ה. יל"ש בשלח רמז רמד. שהש"ר פ"ב, ג (ג). מדרש תהלים עה"פ ח, ג. וראה אור"ת לה"מ (הוצאת קה"ת) תהלים ס"י רנח (עו, ד ואילך). תו"ח שמות (שסו, ב ואילך). ובכ"מ.

24 ראה כתובות סז, רע"א.

25 ראה ד"ה ועשית חג שבועות תש"ה (פמ"ה).

26 ובפרט ע"פ זח"ג (קעט, ב): מאן דאשתדל באורייתא כאילו קאים כל יומא על טורא דסיני וקביל אורייתא.

27 להעיר מכש"ט (הוצאת קה"ת) ס"י שב (לג, ג): ענין נעשה ונשמע שהוא בכל אדם ובכל זמן.

28 לקו"ת סוכות פא, ג. וראה שם תזריע כג, א. סה"מ תר"ל ע' ריא.

לקראת שבת

ובמילא מובן שצריכה להיות הכנה לזה, ואחז"ל וצייו – בכל יום יהיו בעיניך (כ)חדשים²⁹ ממש,

וזהו בדוגמת "בהוציאך את העם ממצרים" חג הפסח, זמן חירותנו, אשר זכר ליציאת מצרים השנתי הוא בחג הפסח ובתחילתו, ונוסף לזה יש חיוב זכירת יציאת מצרים בכל יום, פעמיים בכל יום (לרבות הלילות)³⁰, והזכרון השנתי (באופן דכל זכרון שבתורה – דנזכרים ונעשים³¹) הוא שמוסיף חיות ואור בזכרון שבכל יום ויום,

כן הוא בנוגע לנתינת התורה וקבלת התורה (וימי ההגבלה) השנתיים (אחת בשנה) בחודש השלישי ומהם נשפע שפע רב ומוסיפים חיות ואור בקיום הצייוי יהיו בעיניך (כ)חדשים – בכל יום ויום, כל משך היום.

* * *

ויהי רצון אשר כל אחד ואחת ישלימו את כל ההכנות, ובפרט בימי ההגבלה, ועד – סיום שבע שבתות תמימות³², ויקבלו התורה בשמחה ובפנימיות בזמן מתן תורתנו, ובאופן האמור, שיומשך ויפעול בכל יום ויום של כל ימות השנה, ...בכבוד ובברכה להצלחה בכל האמור, ובברכת חג שבועות שמח, ולקבלת התורה בשמחה ובפנימיות.

(מתוך מכתב כללי, ימי הגבלה תשמ"ג. נדפס בלקו"ש חכ"ג עמ' 346 א ואילך)

29 פרש"י תבוא כו, טז. וראה ספרי (הובא בפרש"י) עה"פ ואתחננו ו, ו. פרש"י עה"פ יתרו יט, א. עקב יא, יג.

30 ברכות יב, ב במשנה. רמב"ם הל' ק"ש פ"א ה"ג. שו"ע אדה"ז סימן סז סעיף א.

31 ראה רמ"ז בספר תיקון שובבים, הובא ונתבאר בספר לב דוד (להחיד"א) פכ"ט.

32 אמור כג, טו.

שלושת ימי ההגבלה

הימים שלפני קבלת התורה, הם ימי הגבלה. ימי ההגבלה הם גם כן ימי ספירה ככל ימי ספירת העומר, אך שלשה ימים אלה הם ימי הגבלה, אלה הם ימים של התכללות הגבלה וקדושה.

ההגבלה במוחין, ההגבלה במדות, ההגבלה ברצון ועונג

לפני כל חג יש ערב החג. ערב החג משמש כהכנה לחג. הרי מובן שההבדלים בימים הטובים ישנם גם בערבי הימים הטובים. ההקדמה של ערב החג היא כמו ההקדמה לספר, שההקדמה עצמה היא ספר.

..לפני חג השבועות ישנם שלשת ימי ההגבלה. ימי ההגבלה הם בשלשה דברים עיקריים: א) ההגבלה במוחין. ב. ההגבלה במדות. ג. ההגבלה ברצון ועונג. ההכנה הפנימית לקבלת התורה תלויה בעבודת ההכנה בשלשת ימי ההגבלה.

(ספר השיחות ה'ש"ת [המתורגם ללה"ק] עמ' קכד-קכה)

ימים של התכללות הגבלה וקדושה

ביום ראשון ג' סיון תרנ"ה הייתי ב"יחידות" אצל הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, אחרי שענה לי על עניני הפרטי, אמר:

היום הראשון של ימי ההגבלה, הימים שלפני קבלת התורה, הם ימי הגבלה. ימי ההגבלה הם גם כן ימי ספירה ככל ימי ספירת העומר, אך שלשה ימים אלה הם ימי הגבלה, אלה הם ימים של

התכללות הגבלה וקדושה. ההגבלה בעולם היא "יש", ו"יש" של עולם הוא "מציאות" שמשמעה - פירוד, כפי ענין הנפשות, שנאמר בעשו לשון רבים. ואילו יעקב הוא קדושה, יחוד והתכללות ששבעים הם אחד, שבעים נפש, שכן, ההגבלה של קדושה באה מאחדות אמיתית.

ביום ראשון של ימי ההגבלה בשנת תר"מ - המשיך הוד כ"ק אאמו"ר - הייתי ב"יחידות" אצל הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק. לאחר שענה לי על ה"יחידות" הפרטית שלי, כיבדני הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק בענין פנימי ששמע מהסבא - הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק "צמח צדק" - שהוד כ"ק רבנו הזקן אמר בסעודת לילה הראשון של חג השבועות תקנ"ז:

שבועות הוא הזמן של מתן תורה והזמן של קבלת התורה. מתן תורה בא על ידי ההכנה של ספירת העומר, שמצותה למימני יומי ולמימני שבועי. הפירוש הפנימי בזה הוא שספירת העומר מצותה להבהיר את הענין של ירידת הנשמה, שמשביעין אותו תהי צדיק, ו"שובע" פירושו מה שנותנים מלמעלה לכל אחד כוחות לתיקון המדות, זהו ספירת העומר ועל ידי כך - לא על ידי מוחין - מגיעים לגילוי העצמות במתן תורה.

תורה זו זכיתי לשמוע כמה פעמים מהוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק בהסברים שונים, אך בבגרות חשים ומרגישים את העונג במה ששמעו בשנות הנעורים.

(ספר המאמרים ה'תש"ט עמודים 174-173)

התוועד אתם רבנו הזקן בשלשת ימי הגבלה - "וגם כך יאמינו"

בשנת תקל"א היה כבר לרבנו הזקן "מנין" עצמי בויטבסק, אין הכוונה למנין מתפללים, כי אם ל"מנין" - עשרה אברכים - שהיו מקושרים לרבנו הזקן. בויטבסק היו אז מעט יהודים, היא נהפכה לעיר של יהודים רבים אחרי שנת תק"מ ובעיקר אחרי שנת תק"ן.

בין אנשי ה"מנין" של רבנו הזקן, היה אחד בשם ר' שלמה "לעקאך-מאכער" ("עושה-מזונות") פרנסתו היתה מהכנת מזונות לסעודות מצוה, כחתונה, ברית מילה, פדיון הבן או קישורי תנאים.

והחסיד ר' שלמה סיפר, שבאותה שנה - תקל"א - התוועד אתם רבנו הזקן בשלשת ימי הגבלה, ואמר:

- הקב"ה אמר למשה "הנה אנכי בא אליך בעב הענן וגו' וגם כך יאמינו לעולם", לכאורה מה הכוונה ב"וגם כך יאמינו לעולם", הרי זה כאילו השי"ת משחד את משה. האבן עזרא אומר על כך "והיתה הנבואה בספק אצלם וגם כך יאמינו שאתה נביא". הרמב"ן מפרך דברי האבן עזרא ואומר "כי זרע אברהם לא יסתפקו בנבואה". רבנו הזקן הצדיק את דעת האבן עזרא, אלא באופן אחר, שהספיקות לא היו באמונה של נבואה בעצם, כי אם הספיקות היו אם זה הוא זה, ועל כך באה ההבטחה "וגם כך יאמינו", שידעו שזה הוא זה.

ורבנו הזקן הוסיף:

כולם יודעים מהבעל שם טוב ומהרב המגיד, הספק הוא אם 'זה' הוא 'זה'. הבעל שם טוב הוא הרבי, עלינו לדעת שהרבי שלנו הוא הרבי.

באותו חג השבועות בשעת קבלת התורה הרגישו חסידים את ה"אנכי עומד בין ה' וביניכם" במגיד ממזריטש.

(ספר השיחות ה'תש"ד [בלה"ק] קכא-קכב)

